

Konec vesnických upírů O kolektivizaci, kulacích a likvidaci venkova. A také o panu Stýblovi, posledním obyvateli Rajdlova statku¹

Adam Drda

Procházíme ruinami kdysi krásného Rajdlova statku ve Vlkánově. Je jaro 2006, střecha propadlá, zeď puklá, dvůr zarůstá plevem. „Tady měla maminka zahrádku a támhle byl ořech,“ ukazuje „kulak“ Bohuslav Rajdl na místo plné planých keřů a kopřiv a vytahuje jako „potvrzení“ fotografie někdy z čtyřicátých let... Pak jdeme úvozovou cestou zadem k domu, Rajdl nás přestává vnímat, začne se najednou točit na místě. „Tady byly přece kameny, na okrajích, takový velký,“ mumlá, „to někdo vytrhal a ukrad, nějaký svině.“ Miloš Doležal – básník a vysočinský lokálpatriot – se snaží udržet nit hovoru: „Ale jak to teda bylo, kdy vás vyhnali, kdy vám to sebrali?“ Rajdl: „No, vyhnali nás... komunisti... Ale ty kameny přece, ty kameny tady byly ještě před tejdnem. Oni je vytrhali, furt kradou a nepřestanou.“ Už se z těch kamenů skoro nevyhrabeme: ze statku nic nezbylo, ale Rajdl dům hlídá jak pes, vypadá to, že je nad věcí, že je všechno zlé za ním, ale pokaždé když zjistí, že něco zmizelo, třeba pár kusů dřeva z hromady za dvorem, je to nová rána, nový zásah. Poslouchám ho a přemýšlím, jak přežil léta, kdy mohl jen přihlížet devastaci. Vejdeme do stodoly a na šňůrách jsou rozvěšené jakési hadry. Otevřená dvířka do sklepa, na prahu miska a lžice, poblíž ohniště. „Tady je úplná domácnost, to se vám sem někdo nakvartýroval, ne?“ – ptá se Miloš. „Jo,“ řekne Rajdl suše, „nějakej Stýblo!“ Pobaví nás to a kulak na to trochu popuzeně: „Vážně, za bydlel se tady bezdomovec Stýblo, tak jsem šel na policii a řekli mi, že když tu nic špatnýho nedělá, tak ho tu musím nechat! Už se od-

stěhoval.“ Statek Bohuslavu Rajdlovi vrátili v dezolátním stavu na počátku 90. let. Dostal zpátky i polnosti. A jako náhradu za ukradenou mechanizaci, nářadí, zvířata a desítky let buzerace a zákazů obdržel rozhrkaný traktor značky Zetor, který dnes užívá – poté, co do oprav nacpal tisíce korun. Žije na okraji nedaleké Ledče nad Sázavou, kde si už za totality směl koupit malý domek.

* * *

V českých a moravských vesnicích, lhostejno v jakém kraji, narázíte dodnes na polorozpadlé zbytky domů, jako je ten Rajdlův: jednou selský dvorec, jindy venkovský zámeček, rychta, mlýn. Kdysi výstavní budova má půl střechy, popraskané stěny, vytlučená okna, stržené klenby chlévů. Často se v téže nebo sousední vsi rozkládá opuštěný komplex bývalého JZD nebo Státního statku. Na dvorech, lemovaných podlouhlými a teď prázdnými kravíny se povaluje odpad všeho druhu, zbytky vlnitého plechu, reznoucí vraky zemědělských strojů, traktorů a nákladních automobilů. Nikde živá duše, občas zvířecí mrtvola. Stavby obrůstají kopřivy a bolševníky... Je to jako pozůstatky války, jako vnitrozemní pohraničí. Dva druhy nezamýšlených a přízračných pomníků. Výsledkem sociálního inženýrství provozovaného pro únor 1948, nucené kolektivizace venkova a tzv. rozkulačování (obojí podle sovětského vzoru) je zmar, zkažené životy, rozbité tradice a sociální i ekonomické vazby, zbourané vesnické společenství.

V uplynulých patnácti svobodných letech se o likvidaci venkova prakticky nemluvilo a nepsalo – existuje snad jediná větší odborná práce historika Karla Jecha *Soumrak selského stavu* (vydal ji Ústav pro soudobé dějiny v roce 2001); nedávno vyšel „postkolektivizační thriller“ Jiřího Hajíčka, román *Selský baroko* (Host, 2005), plus různě prezentované drobnější práce několika mladých historiků a novinářů. Na stránkách učebnic je tématu věnováno nejméně pár vět. V generaci od pětáctiřiceti níž se všeobecně ví, že soukromí zemědělci byli nuceni vstupovat do družstev, že tam museli přivést dobytek a odevzdat stroje, že byl zabavován majetek kulakům – vesnickým boháčům. To je ale jen půl pravdy, která konkrétní lidské osudy spíš zakrývá, než vystihuje. Kolektivizace a rozkulačování patří k nejodpornějším zločinům komunismu – a příběhy kulaků (zavíraných, souzených v demonstračních procesech, posílaných do lágrů a nuceně vystěhovávaných s celými rodinami) jsou stejně hrůzné jako příběhy všech vyhnanců,

kteří ve 20. století putovali Evropou. Když se v Česku diskutuje o vztahu společnosti ke komunismu, dává se obvykle jako příklad postnacistické Německo – s dodatkem, že i tady musí vyrůst děti, které se budou ptát dědů, co v 50. letech dělali, jak žili a jak smýšleli. Rozkulačování je v tomhle směru zásadní téma: brutální násilí, které nepáchala okupační mocnost, o němž se nedá říkat, že bylo „důsledkem druhé světové války“, ani se nedá tvrdit, že jde výhradně o zločin totalitního aparátu. Bez podílu sousedů by to nešlo. Češi Čechům, sousedi sousedům, národ sobě.

* * *

Děd Bohuslava Rajdla přišel do Vlkánova na začátku 19. století. Rajdl nám o počátku 50. let století následujícího vypráví: „Byli vyhnáni a vyvlastněni Rajdlovi, Blažkovi, Mrkvičkovi, Zadinovi... Všichni, kdo měli přes stovacet měr, to je kolem čtyřicet ha... Všem to sebrali, jenom Zadina to dal dobrovolně, nic mu nezbyvalo, protože už na statku neměl kdo dělat a prodat to nemohl... My jsme šli jako první. Prostě se objevili zmocněnci a estébák s autem, dali nám dvě hodiny na stěhování, nic na voze nesmělo být přikrytý. Třeba jsme měli v pytli připravený slepice a králíky, ale ty nám sebrali, od všeho nechali jeden kus. Zůstalo nám, co se vešlo na vůz.“ Sedlák František Kopeček je z vesnice Příložany u Jaroměřic nad Rokytnou. Přijel jsem za ním asi před dvěma lety, stáli jsme na návsi před (už zase) jeho domem, kde soukromě buduje zemědělské muzeum – a Kopeček mi v přestávce během dlouhého rozhovoru ukazoval průčelí šestnácti statků: „Bylo tu zlikvidováno šestnáct rodin, z toho šest lidí se dostalo do blázince, dva se pověsili, zbytek měl natrvalo zákaz pobytu v obci. Tragédie venkova. Třeba támhle když se díváte na ten dům napravo, tak si pamatuju, jak majitel byl zavřenej, dostal padesát tisíc pokuty, pět let kriminálu a navždy zákaz pobytu v obci. Manželka tu s dvěma dětmi zůstala, krmidla dobytek a přišel příkaz, že nikoli za týden, ale do hodiny se musí vystěhovat. Mohla si vzít jen to, co unesla.“

Od likvidace místních sedláků neuplynula až tak dlouhá doba, něco přes padesát let – ještě tu žijí pamětníci, a dokonce i ti, kteří se na tehdejší perzekuci podíleli. Dnes už nechtějí o ničem mluvit. Potkávají Kopečka na nákupu, na poště, na úřadě, ale ani neklopí oči. Básník Zbyněk Hejda vzpomíná, jak vypadalo rozkulačování v Horní Vsi (Vysočina): „Bylo to drsné, asi jako všude jinde – to znamená, že třeba v jednom domě, kde se říkalo U Neplechů (ve skutečnosti se

majitelé jmenovali Parkanovi), dostali zprávu, že je budou vystěhovávat, dostali ji několik hodin předtím, než přijel nákladák. Dovolili jim naložit jen to, co se vešlo na auto a odstěhovali je někam k Pacovu. Byl to jeden z případů, kdy sedlák nepřežil, vypil pak v konírně nějaký jed a byl tedy bezprostřední obětí rozkulačení.“

* * *

Představitelé Komunistické strany Československa po válce a dokonce i po únorovém převratu prohlašovali, že „kolchozy u nás nebudou“. Nebylo divu – KSČ měla na venkově slabou podporu, navíc sovětská kolektivizace měla děsivé následky včetně hladomoru, o čemž se v Československu vědělo. Dne 21. března 1948 však parlament vyhlásil zákon o pozemkové reformě, kterým se zestátnovala půda statkům s rozlohou nad 50 ha. Byla to už druhá vlna znárodnění půdy, první proběhla hned roku 1945. Nové vyvlastnění se oficiálně zdůvodňovalo potřebou posílit státní sektor a současně rozdat půdu bezzemkům, aby se jim lépe dařilo. Ve skutečnosti šlo o klasickou „rudou taktiku“ – noví držitelé půdy se měli stát a většinou také stali komunistickými oporami na vsích. Gottwaldova strana vycházela z jasné premisy: kdo má pod kontrolou potraviny, ovládá obyvatelstvo. Totalitní stát musí z definice kontrolovat všechny složky společnosti – zemědělci byli příliš soběstační, příliš nezávislí. KSČ záhy vyhlásila zřizování nikoli kolchozů, ale zemědělských družstev (23. února 1949 přijal parlament příslušný zákon). I v tom byl trik: družstva v Československu existovala i dřív, ovšem právně i prakticky znamenala něco zcela jiného než v komunistickém pojetí, lidé v nich pochopitelně spolupracovali z různých důvodů dobrovolně – státní moc, která se rozhodla zřídít obdobu kolchozů, zneužila známý a důvěryhodný český pojem. Měly existovat čtyři typy JZD, ale na konci roku 1949 bylo v zemi jen 2 039 družstev vesměs tzv. prvního typu – tedy těch, v nichž rolníci pouze ve vzájemné pomoci obdělávali pole, ale meze zůstaly zachovány, stejně jako soukromý chov dobytka a majetek. Roku 1950 bylo tedy vyhlášeno povinné „prohloubení“ společného vlastnictví – a to už se na venkově setkalo se značným odporem.

KSČ tedy začala s terorem. Nejdřív to byly drsné „přesvědčovací“ metody, jimiž soukromé zemědělce nutila ke vstupu do družstev. Stát rolníkům diktoval tvrdé odvody, bral jim dobrou půdu a vyměňoval ji za kamenitou, odebíral jim blízka pole a přiděloval naopak vzdálená, aby zvýšil jejich dřinu. Mezi menšími rolníky

a tzv. kulaky je ale třeba dělat rozdíl. Zatímco ty první komunistická moc nutila ke vstupu do družstva, ty druhé se rozhodla zničit, aby zlomila vesnický odpor a taky pro výstrahu. „Větší sedláci, pokud je přijali do družstva, byli nakonec vlastně rádi, protože to pro ně byla jistá naděje, že je nevystěhují z domovů. Takže ti, kdo byli vůbec schopni vzdorovat združstevňování, byli spíš malí chalupníci. V Horní Vsi jich bylo, pokud si dobře pamatuju, osm – jedním z nich byl můj strýc, který to vydržel deset let, ale nakonec ho do družstva dotlačili. A myslím, že i těch zbývajících sedm,“ vzpomíná Zbyněk Hejda. JZD měla od počátku vážné hospodářské problémy, už jenom proto, že je vedli lidé, kteří byli do funkcí dosazení partají a se správou velkých statků neměli zkušenosti. Životní úroveň na vsích začala klesat, stagnoval rozvoj mechanizace, výrazně, až o dvě třetiny, klesl počet řemeslníků potřebných v zemědělství. Aparát KSČ musel „najít“ příčinu neúspěchů: našel ji v záškodnictví kulaků neboli venkovských boháčů a dalších „nepřátel socialistického vývoje“.

* * *

V roce 1950 vstoupil také v platnost nový trestní zákon a od té chvíle dostávaly příslušné krajské a okresní výbory KSČ tajné instrukce, jak ho směrem ke kulakům uplatňovat. Vznikly trestní komise, jež měly „rozhodovat zejména o trestech odnětí svobody, které budou vykonávány v táborech nucené práce“. Státní bezpečnost záhy spustila akci „K“, jejímž cílem bylo vysídlení nepohodlných rodin. Za vesnického boháče byl označen každý, kdo vlastnil více než dvacet, později patnáct i méně ha půdy. V první řadě se StB vypořádávala s těmi sedláky, kteří měli v obcích jako zkušení hospodáři vliv a respekt a jichž si lidé vážili třeba za statečnost, projevenou během okupace. Komunistický aparát vypracoval a provedl provokační operace, jako byla například akce „Kluky“ – v několika obcích v Podbezděži zkonstruovaly orgány StB údajnou protistátní skupinu sedláků, kteří měli působit ve spojení se zahraniční emigrací a připravovat protistátní spiknutí. Členové „skupiny“ pak dostali vysoké tresty, rodiny byly vystěhovány. Podobně lze v souvislosti z rozkulačováním zmínit proslulé Babice – Státní bezpečností zinscenovaný proces s údajnými vrahy funkcionářů Národního výboru v Babicích u Moravských Budějovic. K hlavním obviněným patřili kulaci Antonín Mityška, Antonín Plichta, Drahoslav Němec a Antonín Škrdla. Případ zasáhl všechny zásadní selské rody, oso-

Dobové fotografie z vystěhování rodiny Šafaříkových z Křtěnova na počátku 50. let. (*Národní zemědělské muzeum*)

by, které kladly odpor kolektivizaci, a také církev, která vytvářela podhoubí odporu.

Venkovští boháči (ve skutečnosti většinou obyčejní střední zemědělci) měli být podle pokynů státní moci zlikvidováni, to znamená postaveni pod kuratelu, poté částečně okradeni a nakonec po vykonstruovaném soudu - častěji rozhodnutí komise - úplně okradeni, v drtivé většině zatčeni a demonstrativně vyhnáni. Muži šli do vězení a ženy s dětmi byly odvezeny na práci do vzdálených míst. Sedlák František Kopeček z Příložan vzpomíná, jak zátah na kulaky postihl jeho rodinu. Měla, paradoxně, „mírnější osud“: „Než přišla likvidace našeho domu, tak jsem s otcem byl už spolumajitelem. Měli jsme 29 ha. Likvidace probíhala šest let, šest let nás týrali. Odebírali nám všechno, co jsme vyprodukovali a nebylo z čeho žít. Kdyby v Příložanech nebylo pár dobrých lidí, umřeli jsme hladu. Na konci nám nezůstalo nic, vystěhovali nás do jedné místnosti.

Mohli jsme se jen dívat na ničení statku. Aspoň toho bychom zůstali ušetřeni, kdyby nás vyhnali.“ Bohuslav Rajdl z Vlkánova byl už v roce 1949 poslán do Jáchymovských dolů jako zrádný živel. Propustili ho předčasně kvůli těžké žloutence - a tak si pamatuje postupný narůstající tlak na rodinu, i to, že podmínky, které komunistický režim sedlákům diktoval, byly postaveny tak, aby je sedláci nedokázali splnit: „My jsme měli krávy vysoko březí, byl leden a oni přikazovali: dodávejte mlíko! Ale jak jsme měli dodávat, když se krávy měly co nejdřív otelit a mlíko by bylo až v červnu nebo v září? Jinak jsme měli dodávky splněné, ale to bylo jedno, oni psali ‚nedodávka vajec‘, i když to nebyla pravda... Okresní soud svolal schůzi do Leštiny a otec tam šel, tak ho hned na té schůzi odsoudili a sebrali, šel do kriminálu, dostal osmnáct měsíců... Dál jsme museli dobytek krmit, pak jednou přijeli a řekli, že v pondělí budeme nakládat, na naložení jsme dostali dvě hodiny a konec. Přitom na to neměli nárok, protože statek patřil několika majitelům. Jim to bylo jedno, ortel zněl vystěhovat z ledečského okresu, návrat nežádoucí. Tak jsme jeli do Luníkova ke Slanému.“

* * *

Komunistické směrnice, týkající se kulaků, připomínají nacistickou protižidovskou politiku: lhostejný jazyk, bezcitná řeč totalitního politického zájmu, za níž se teror už ani neskrývá. Jeden z příkladů - tajný pokyn ministra vnitra z 8. května 1953: „Je nutno mítí na zřeteli, že každý soudní proces proti kulakoví je procesem politickým. Ke zdárnému splnění účelu trestního stíhání potřebuje proto politickou přípravu často ve větší míře než vlastní přesídlení... Není důvodu, aby se trestné činy kulaka tajily až do vynesení rozsudku. Naopak je nutno o nich veřejně hovořit a spojovat je s minulostí kulaka jako vykořisťovatele, vesnického upíra, vyloženého nepřítel drobných a středních rolníků. Tato politická příprava je nejdůležitějším předpokladem pro úspěšné provedení akce.“ Na jiném místě se píše: „Je třeba mítí na zřeteli též tu skutečnost, že kulak a jeho rodinní příslušníci zbavením jejich hospodářské základny a přemístěním na státní statek nebo do jiného zaměstnání nepřestanou být nepřáteli lidově demokratického zřízení, ale že naopak jejich nenávisť k současnému režimu ještě mnohdy vzroste. Proto je nutno těmto lidem na jejich nových pracovištích věnovat zvýšenou pozornost, působiti na ně dobrými převýchovnými prostředky a vytvářeti zejména pro starší osoby, jejichž převýchova je

velmi obtížná, takové pracovní prostředí, aby byly přinejmenším neutralizovány a se svým postavením se postupně smiřovaly. Zvýšenou péčí bude třeba věnovati dětem přemístěných kulackých rodin a zbavovat je výchovou ve škole a v mládežnických kolektivech škodlivého vlivu rodičů.“ Bohuslav Rajdl si na tyto praktiky vzpomíná: „Po vysídlení jsem v Luníkově jezdil s koňma a s traktorem, byl jsem po těžké žlutence a měl jsem od lékaře zakázáno dělat jakoukoli namáhavou práci. Můj nadřízený byl jistý Boubín, a ten mi řekl pojďte, budete nakládat obilí. Já na to, že jsem vážně nemocný. Vytáhl pistoli, namířil jí na mě, tak jsem šel.“

Rodiny vystěhovaných kulaků dostávaly zpravidla k ubytování depresivní a k bydlení nedostačující místa. Josef Ženíšek, jehož rod hospodaří už 400 let ve Velkých Přílepech u Prahy, vyprávěl, jak jeho rodiče stěhovali z rodného statku – tehdy mu bylo 9 let. Rodina musela žít v kamenném chlévě, kde v zimě stěny pokrývala jinovatka. Rodiče od dětí dělila deka, zavěšená pod klenbou. Kulaci dostali nadekretováno, kde mohou pobývat – i nízké mzdy, za které směli pracovat. V propagandě se pak tažení proti nim odráželo tak, že ze sedláků byli vyráběni zločinci. Nesplnitelné dávky a nedostatek potravin přetvořil dobový propagační film v podvodnictví nejhorsšího kalibru. A jaksi mimochodem se vnucovalo jako samozřejmost, že přiměřeným trestem za „černý chov prasat“ je vězení. V pseudodokumentu, který o kolektivizaci natočily režisérské legendy Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa, zazní: „Hradil choval prasata načerno.... V každém případě to stačilo, aby byl Hradil posazen na chvíli do chládku. O jeho pole a dobytek se stará družstvo, které dostalo jeho statek do národní správy.“

* * *

Zoufalství, přivádějící k sebevraždám, nebylo během rozkulačování výjimečné. „Bratránek mého otce, sedlák, už to nemohl vydržet a tak se oběsil. Teta ho našla, přišla k nám, já tam šel s otcem, otec ho nadzdvihnul a já ho odřízl. Pak jsem šel na vojnu a tam jsem začal bláznit, ve snu jsem viděl toho oběšeného. Žádal jsem o pomoc, ale nikoho to nezajímalo,“ říká František Kopeček. K 19. srpnu 1953 bylo konfiskováno až 2 000 kulackých usedlostí a současně došlo – podle hlášení z ministerstva vnitra na ÚV KSČ – k přesídlení přibližně stejného počtu kulackých rodin. Na internetových stránkách www.totalita.cz je možné najít seznamy vystěhovaných rodů. Jen namátkou: kraj Pražský 219 rodin, kraj Pardubický 168 rodin, kraj

Jihlavský 207 rodin... Okrádání a vystěhovávání provázel nesmyslný teror, jehož jediným cílem bylo způsobit bolest. Dcera kulaka z Chvojence Václava Nebeská vzpomíná: „Moji rodiče... nesplnili povinné dodávky do Vánoc 1949. Na Štědrý den se k nám dostavila jakási komise z ONV... a ukázala rodičům přípis o nutnosti odpojit přívod elektrického proudu... Naše hospodářství bylo na elektrickém proudu závislé. Vánoce jsme tedy strávili při svíčkách, ale bylo jasné, že na druhý den se musí něco stát, aby zvířata netrpěla. Na Boží hod vánoční obecní rozhlas oznámil uvalení národní správy na naše hospodářství... Na Štěpána byl otec odvezen autem tajně bezpečnosti...“

Kdo byli lidé, kteří se v jednotlivých obcích na rozkulačování a rozbití tradičních venkovských vazeb přímo podíleli, prosazovali je, pomáhali je provádět? Jak už bylo řečeno, částečně šlo o chalupníky, kteří získali půdu díky pozemkovým reformám. Sedlák Kopeček z Příložan ale říká, že mezi horlivými vyvlastňovači a náhlými stoupenci komunistických idejí bylo i hodně těch, kdo měli máslo na hlavě z doby nacistické okupace. Básník Zbyněk Hejda zase se smutkem vzpomíná, že v Horní Vsi a okolí se na kolektivizaci podíleli sousedi vystěhovávaných: „Bylo to uděláno dost šikovně – tak, že ti, kdo to celé spískali a organizovali, podle všeho nejsou nikde podepsaní. Oni dohnali většinou sousedy k tomu, aby napsali nějaký drtivý posudek na kulaka, který potom sloužil k vystěhování. Ví se o několika lidech, kteří se na tom podíleli, vždycky to byli sousedi...“ U Bohuslava Rajdla z Vlkánova byl taky hlavním protivníkem soused – funkcionář KSČ, který bydlel v protějším domě. Poté, co byla přijata první opatření proti statkářům, si proboural dveře ve zdi svého domu směrem k Rajdlově usedlosti a pak si od Rajdlů odnášel, co zrovna potřeboval. Našli se i lidé, kteří s vysídlovanými a ozebračovanými sedláky projevovali veřejně solidaritu, ale nebylo jich moc. V jedné z vysočinských vsí zkonfiskovaly úřady majetek sedláku Hlouchovi, který byl uvězněn, a vzápětí měla být vystěhovávána jeho žena a několik dětí. Venkovské ženy spontánně sepsaly petici, v níž žádaly, aby se od vystěhování upustilo. Zaslaly ji manželce prezidenta republiky, ale věc skončila opět v rukou StB...

* * *

Akce „K“ se evidenčně uzavírala v roce 1953, ale neskončilo násilí, páchané po celé zemi na selském stavu. Na Slovensku bylo od 1. července 1954 do 31. srpna 1955 trestně stíháno 4 641 rolníků. V roce

1956 prohlásil prezident Antonín Novotný, že u nás stále ještě zbývá jediná vykořisťovatelská třída – kulactvo, ale ta že je nyní zbavena možnosti škodit. Komunistické straně se v rozhodující míře podařilo, co sledovala: rozbila vesnická společenství, české obce se proměnily a začaly žít zcela jiným životem než před únorem 1948. Přispěla k tomu i další opatření – vedle tažení proti církvi i likvidace živnostníků a soukromníků nebo zničení nejrůznějších spolků. Důležitý je v tomto ohledu samozřejmě i poválečný zákaz agrární strany.

Na Vysočině jsou dodnes vidět zavřené bývalé hospody – byly snad v každé vesnici, i v těch, které měly sotva pár desítek obyvatel. Jako místo společenského života přežily desítky z nich maximálně do začátku 60. let. Státní bezpečnosti a úřadům to všechno ale nestačilo, „kulaci“ byli i nadále považováni za nebezpečí a domů se až do poloviny 60. let nesměli vrátit, jinak riskovali postih. Jak říká František Kopeček, krutost někdy nabývala absurdních rozměrů: „Smětákovi, vystěhovaní sedláci, dostali zákaz vstupu do Příložan. Když pak po letech pan Směták ležel v nemocnici a cítil, že už bude konec, požádal doktora, aby se směl podívat na svou zahradu – tak ho dovezli sanitkou na kraj obce, podíval se zdálky a umřel... Jeho syn Milan přišel, abychom dali otci na rakev hlínu z jejich zahrady, šli jsme tedy po tmě, o půlnoci, protože to nikdo nesměl vidět. Když byl vystěhován Vilém Matoušek, zůstala tu jeho maminka, měla sto čtyřicet korun důchodu. Umřela, on jí šel na pohřeb, ale porušil tím zákaz vstupu. Tak ho zavřeli a dostal dva tisíce pokuty.“ Podobná je i vzpomínka Zbyňka Hejdy – vzpomínka na kulaka, který si koncem 50. let myslel, že to nejhorší už je pryč, vrátil se do Horní Vsi, ale úřady zjistily, že má minimální důchod. Na penzi však vesnický upír neměl nárok – přišel o ni a dožil jako žebrák.

* * *

Pokud šlo o perzekuci jednou oceňovaných lidí, projevoval režim až neuvěřitelnou vytrvalost. Syn Františka Kopečka, sedláka a kulaka z Příložan, dostal v 80. letech nabídku, že může dělat v jihlavské dílně mistra – ovšem s podmínkou, že vstoupí do strany. Přijel se poradit s rodiči a ti mu řekli, že jsou rozhodně proti. Ani synovi se myšlenka, že bude nosit rudou knížku, příliš nezamlouvala, odjížděl nicméně z Příložan poněkud otráven, že bude muset věc řešit a vysvětlovat. Za tři neděle přijel znovu a sděloval: „Do strany jsem nevstoupil, ale stejně by mi to nepomohlo.“ Proč? Psal se rok 1985 a na mladého Kopečka přišel z Jaroměřic posu-

dek, upozorňující, že je vnuk a syn kulaků. Případ není ojedinělý – když šlo o třídního nepřítel, zachovávali kádrováci a činitelé národních výborů příkladnou bdělost. Zbyněk Hejda vzpomíná na jinou událost z 80. let, která s kolektivizací souvisela – a hlavně na to, jak byl zděšen, že jeho sousedé již považují vyvlastňování majetku za zcela normální a řádný postup. V Horní Vsi se podařilo zplundrovat jeden z ukradených statků, nakonec musel být zbourán a na jeho místě se začaly stavět domky. Potíž byla v tom, že vyvlastnění v 50. letech neproběhlo „důsledně“ a zjistilo se, že část pozemků úředně stále patří jedné ženě z rodiny bývalých majitelů statku. „Tehdy už režim dbal na to, aby věci byly z formálního hlediska v ‚pořádku‘, tak se za tou paní vypravili, aby pozemky přepsala nebo za nějakou nízkou odhadní cenu prodala. Ona to odmítala a vesnicí pak šel jeden hlas: ‚Tak jakýpak s tím ciráty, tak se to vyvlastní a je to!‘“ V jistém ohledu je to dokonání zkázy, vrcholný okamžik totalitního zřízení, chvíle, kdy už obyvatelstvo nemusí být převychovááno a donucováno, neboť samo dobře ví, co je třeba udělat, jak se k té které věci postavit...

* * *

Jsmo v hlavní místnosti Rajdlova statku. Je prázdná, okna vytlučená a rozlámaná, na zemi vyhnílá prkna, v koutě ještě stojí kachlová kamna. „To si pamatuju, jak tady maminka vařila,“ řekne Bohuslav Rajdl a ukazuje: „Támhle visel kříž, tady byla postel, tady se narodil bratr...“. Za komunismu se v domě střídali nájemníci, kolik jich bylo, už neví. Ptáme se, co bude se statkem dělat. Pokrčí rameny: „Co můžu? Byl tu zedník a nejlepší by prý bylo to celý strhnout. To by stálo jen asi půl miliónu. Nemám ani na to, kde bych vzal na opravu?“ Pan Rajdl, který by asi dům stejně nikdy strhnout nenechal, může zánik jen zpomalovat. A tak bojuje předem prohranou bitvu, občas někam připevní kus plechu, aby nezatékalo proudem, občas zadělá okno papundeklem. Když z Vlčanova odjíždíme a chceme ho vzít do Ledče, přemluví nás, abychom ještě zajeli za starostou, protože z úvozové cesty někdo ukradl kameny a to se přece musí vyšetřit, musí se zjednat náprava. Zastavujeme u nějakého domku na kraji obce, přichází pán v maskáčích, zůstáváme v autě a díváme se, jak mu Rajdl cosi vášnivě vysvětluje. Starý muž, který chce najít šutráky, vytrhané z cesty u rozpadlého baráku... Starosta se na nás jednou dvakrát podívá – a vsadil bych se, že nás má všechny tři za magory. „Tak prý neví, kdo to vzal, ale zkusí

to zjistit,“ řekne kulak s marnou nadějí. Jedeme pak od Vlkánova typickou vysočinskou alejí a proti nám si to rázuje postava, v každé ruce igelitku. Rajdl zahlaholí: „Zastavit, to je Stýblo!“ Zabrzdím, stáhnu okno a poslouchám další rozhovor o ukradených kame-
nech. Ani pan Stýblo nic neví. Už ve vlkánovském sklepě nebydlí, dostal byt. Oznamí nám to, s trochou studu a zároveň s hrdostí, je vidět, že se námi nechce bavit. Zvedne z asfaltu tašky a rázuje pryč. Poslední obyvatel Rajdlovy usedlosti.

- 1 Zvuková podoba pořadu o likvidaci selského stavu v Československu (z cyklu *Příběhy 20. století*) je dostupná na CD, které je součástí této publikace.